



ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ БАЊА ЛУКА			
ПРИМЉЕНО: 16. 6. 2015.			
ОРГ.ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОЗИ	ВРИЈЕД
	625		

## ИЗВЈЕШТАЈ

*о оцјени подобности теме и кандидата за израду докторске дисертације*

### ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Научно-наставно веће Правног факултета је на II седници одржаној 16.03.2015. године донело Одлуку о именовању Комисије за оцену подобности теме „*Међународноправни аспекти климатских промјена*“ кандидата мр Гордане Прерадовић.

Др Миленко Крећа, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, изабран за међународно-правну област, председник Комисије,

Др Родољуб Етински, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, изабран за међународно-правну област, члан Комисије,

Др Љиљана Мијовић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, изабрана за међународно-правну област, члан Комисије.

Састав Комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звање, назив уже научне области за коју је изабран у звање, назив универзитета и факултета у којем је члан комисије стално запослен.

### 1. БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ, НАУЧНА И СТРУЧНА ДЈЕЛАТНОСТ КАНДИДАТА

Мр Гордана Прерадовић рођена је у Бањалуци 19. априла 1963. године, где је завршила Основну школу (1977), Музичку школу (1978), Гимназију (1981), Правни факултет (1995). Стручни испит за рад у органима државне управе положила је 1998. године, а правосудни испит 2006. године.

Звање магистра међународноправних наука стекла је 18. новембра 2013. године одбранивши магистарску тезу под називом „*Међународна заштита водотока*“ на Правном факултету Универзитета у Бања Луци.

Од 1997. године запослена је у Министарству за просторно уређење, грађевинарство и екологију у Влади Републике Српске на месту Вишег стручног сарадника за управно-надзорне послове у оквиру којег места ради на вођењу другостепеног управног поступка и поступка по ванредним правним лековима у управном поступку у области просторног уређења и грађевинарства.

Кандидаткиња је похађала следеће курсеве професионалне обуке: „*Међуинституционалне консултације*“ - *Civil Service Training Project*, Агенција за државну управу и UNDP (2006); *National School of Government – State and Entity*

*Administration Reform in Bosnia and Herzegovina* (2006); European Regional Framework for Co-operation – *Sustainable Development* (2009); „*Strengthening the protection of precarious workers*“, International Labour Organization (ILO), International Training Centre, Торино, Италија (2010) и Едукација водитеља управних поступака и инспектора у Босни и Херцеговини - *Training in Administrative Procedures in BiH*, European Consulting Group (2014).

Кандидаткиња је учествовала у раду следећих комисија, радних група и округлих столова:

- Члан Комисије за полагање стручних испита и члан Комисије за издавање овлашћења за израду просторно-планске документације, техничке документације и грађења објеката за физичка лица при Министарству за просторно уређење, грађевинарство и екологију РС (1998-2000 и 2005-2009);
- Члан радне групе за израду Стратегије развоја културе Републике Српске (2009) при Министарству културе и образовања РС;
- Члан радне групе за израду Закона о инспекцијама у Републици Српској при Републичкој управи за инспекцијске послове РС - Инспекторат (2005 и 2010);
- Члан Одбора за сузбијање непријављеног рада у грађевинском сектору у Републици Српској – Економско-социјални савјет РС и *International Labour Organisation* (2009/2010);
- Округли сто под називом „*Образовање одраслих*“ при Заводу за образовање одраслих (2010);
- Члан радне групе у пројекту „*Изградња капацитета цивилног друштва за учешће у политичком дијалогу*“ (CIDI) при Министарству управе и локалне самоуправе РС (2010);
- Члан Стамбене комисије при Републичкој дирекцији за обнову и изградњу (2010/2011);
- Активни учесник Округлог стола „*Националне мањине у Републици Српској*“, у организацији Министарства трговине и туризма у Влади РС, Међународног удружење научних радника – AIS и Савеза националних мањина Републике Српске, Бањалука (2011)
- представник Фонда за реституцију Републике Српске а.д. Бањалука у скупштинама друштава капитала из портфеља фонда (2013 и 2014.).

Кандидаткиња је објавила следеће радове:

Изворни научни и прегледни чланци:

- *међународни и национални законодавни оквир заштите права употребе језика националних мањина у Републици Српској*, Зборник радова *Националне мањине у Републици Српској*, Бања Лука, 2011. (стр. 100-109)
- Заједно са групом аутора, *Управљање отпадом у Републици Српској-анализа постојећег стања са посебним освртом на комунална предузећа*, Бања Лука, 2013.
- *Међународноправно регулисање употребе и заштите међународних*

водотока, Српска правна мисао, број 47/14, Правни факултет Универзитета у Бањалуци, Бањалука, 2014., стр. 77-97;

- *Сарадња прибрежних држава у питањима коришћења и заштите међународних водотокова с освртом на активности Савске комисије*, Међународни проблеми, Београд, вол. LXVI, бр. 1-2/2014, стр. 183-205;
- монографија *Међународна заштита водотока*, Правни факултет Универзитета у Бањалуци, 2015.

Кандидаткиња говори енглески језик.

Удата је, има три кћерке.

- а) Навести неопходне биографске податке: школовање, успјех у току школовања, кретање у служби, резултати научно-истраживачког или стручног рада, јавна признања, друштвене активности и познавање страних језика;
- б) У прилогу биографије доставити списак објављених научних радова.

## 2. ЗНАЧАЈ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

### А) Значај истраживања

Промена климе је глобални процес дугог трајања, узрокован емисијом угљен-диоксида, метана и других гасова стаклене баште емитованих у атмосферу у последња три столећа, што изазива пораст температуре на Земљи, топљење поларних капа, пораст нивоа океана, повећање броја и интензитета временских непогода, олујних ветрова, поплава, промене режима и интензитета падавина итд. Овај процес погађа већ сада цело човечанство, а будуће генерације могу да буду још више погођене. Ни једна држава сама не може да се супростави овом процесу и заштити од промене климе. Нужне су усклађене глобалне активности на смањивању емисије гасова стаклене баште и на повећавању њихове апсопције на површини Земље, како би се смањила њихова концентрација у високим слојевима атмосфере и тиме успорио процес загревања Земље и створило време за акомодацију еко-система и људских друштава на климатске услове који се мењају. Основни глобални међународни инструмент за постизање овог циља је Оквирна конвенција УН о промени климе из 1992. године и Кјото протоко из 1997. године. Конвенција се заснива на начелу правичности које се манифестује кроз концепцију заједничке, али различите одговорности. Сви су данас одговорни за промену климе, како појединци, тако и нације, региони итд. Мало је оних који не уживају бар неку корист од индустријског начина живота или модерне пољопривреде и који би, тако, били екскулпирани од ове одговорности. Чак и Ескимима у поларним крајевима, када своје псеће запреге замене моторним санкама, учествују у глобалном процесу емисије угљен-диоксида. Дакле, одговорност је заједничка, али није једнака. Ескимима емитује угљен-диоксид много мање од емисије Европљанина или Американца. Ако се та одговорност посматра у историјској ретроспективи, разлике постају још веће. Неке нације су се развиле на индустријској револуцији, док друге нису у њој учествовале, или су се укључиле век или два касније. Са друге стране, климатске промене погађају све појединце и нације, али опет не све једнако. Први су погођени Ескимима због пуцања поларног леда, стварања великих пукотина у областима у којима су они живели меленијумима, што битно мења услове њиховог живота. Олује и поплаве

погађају оне земље и народне са лошом инфраструктуром, итд. Вишевековни процес промене климе, кога сада постајемо свесни, и који је резултат интеракције човечанства и природе, је инхерентно неправичан – нема никакве пропорције између користи коју су појединци или нације извуке из тог процеса и штете коју ти појединци или нације трпе. Ескиму су, на пример, имали најмање користи од индустријске револуције, али сада трпе највеће штете од промене климе. Оквирна конвенција УН о промени климе је инспирисана одејом кориговања ове неправде. Развијене земље, које су највише одговорне за промену климе, требало је да понесу највећи терет заустављања процеса и ублажавања његовиш штетних последица. Ова идеја је реализована Кјото протоколом којим су развијене земље преузеле обавези смањивања емисије угљен-диоксида, метана и других гасова стаклене баште. Реч је о изузетно тешкој обавези која задире у индустријски начин производње и живота, дакле о обавези која доноси велике националне трошкове. Због тих трошкова, Канада је иступила из Кјото протокола, а САД га никада нису ни прихватиле. Оно што целу ствар чини још сложенијом јесте да су се у међувремену индустријализовале земље као што су НР Кина, Индија или Бразил. У погледу националне емисије ових гасова те земље су достигле развијене индустријске земље. Међутим, ако се емисија мери по глави становника, она су и даље далеко испод развијених земља, са обзиром на огроман број становника.

Дакле, када говоримо о промени климе, можемо да кажемо да је то процес који се тиче свих појединаца и нација, да погађа како индивидуална права појединаца, дакле људска права, почев од права на живот до права на одговарајућу животну средину, тако и права нација, као што је, за неке остврске државе, право на физичко постојање, а за све друге и право на одрживи развој. Заиста, мало је области у којима су могућа изазовнија правна истраживања.

## Б) Преглед истраживања

Кандидаткиња је навела следећи исцрпан преглед истраживања:

„У предговору Зборника *„Правни и економски изазови климатских промена“*, Стеван Лилић је нагласио да климатске промјене представљају један од највећих изазова са којима се човјечанство суочава, те да њихове економске, еколошке и друштвене последице намећу потребу стварања комплексних рјешења на међународном, регионалном и националном нивоу. Он сматра да је тренутни међународни правни оквир и преговарачки процес под окриљем Оквирне конвенције Уједињених Нација о климатским промјенама показао многе слабости и тешкоће имплементације циљева редукције емисија гасова стаклене баште.

*Hartmut Grasl* у књизи *„Климатске промјене“* истиче да у све дугорочне глобалне климатске промјене убрајамо и оне које је човјек подстакао, те да је најупечатљивија особина климатских промјена које је изазвао човјек, у ствари, велика брзина глобалне промјене састава Земљине атмосфере. Наводи да су сва три дугоопстајућа гаса стаклене баште (угљен-диоксид, метан и халогенизовани угљиководоници, нпр. хлорофлуорокарбонати и гас смијавац), који се јављају у природи, достигли вриједности које се у овом облику нису јављале стотинама хиљада година, па закључује да су људи климатски систем довели у стање за какво се никакав сличан примјер не може навести. Аутор на сликовит начин каже да „ко 40 % свих површина копна уређује према свом нахођењу, осиромашили рибљи фонд највећег дијела океана и много брже мијења састав атмосфере него што је то случај у циклусима ледено доба – међуледени период, не треба да се чуди глобалним последицама“.

Атмосфера је највећи подијељени ресурс кога сачињава неколико великих ваздушних базена. Уношење загађивача у атмосферу ствара вишеструке ефекте, јер је ваздух есенцијално мјесто транзита гасова или честица које ту привремено остају, а манифестовање многих њихових учинака постаје очигледно онда када се оне врате на тло, биљке, морску воду, језера или ријеке. Бројни извори емитују загађиваче у атмосферу, укључујући ту: енергетска постојења, индустријске процесе, спалионице отпада, превозна средства, па чак и животињске фарме. У изванредној књизи „*International Environmental Law*“, аутори Kiss и Shelton истичу да су климатске промјене један од три главна међународна правна питања везана за атмосферу. Остала два су: прекогранично загађивање и заштита озонског слоја. Аутори наглашавају повезаност свих питања заштите животне средине, јер су сви природни ресурси – ваздух, вода и земљиште, у непрестаној интеракцији и прожимању, а што се мора узимати у обзир приликом правног регулисања тих питања.

Људска врста се активно укључила у процесе промене климе тако што је вишевековном, стално растућом емисијом угљен-диоксида и неких других гасова, који су због свог дејства у контексту промене климе названи гасови стаклене баште, нарушила баланс пријема сунчеве енергије на Земљи и враћања те енергије у космос. Глобална атмосферска концентрација угљен-диоксида и метана у 2005. години далеко је превазилазила природну концентрацију тих гасова у последњих 650.000 година, наводи Етински податке из Четвртог извјештаја Међувладиног панела о промјени климе у свом чланку „*Промена климе и промене у међународном поретку*“.

О праву животне средине и његовим карактеристикама и специфичностима, те повезаности питања загађивања ваздуха и климатских промјена говори Вида Чок у чланку „*Драво животне средине и клима*“. Страховање од угрожавања и уништавања животне средине, наводи она, довело је до преиспитивања односа човјек – природа, његовог негативног утицаја на природу и потребе да се одређеним правилима тај однос правно регулише. Основне карактеристике права животне средине, које га чине посебном граном права, произилазе из његовог предмета, али и из интердисциплинарности, којом долази до повезивања природних и друштвених наука. За право животне средине је изузетно значајно и формирање политике животне средине, која се, између осталог, третира као његова „претходница“, као учесница у легислацији и у развоју права животне средине. Чок сматра, такође, да су климатске промјене један од најактуелнијих проблема савременог свијета. Различите дефиниције климе које потичу још из античког доба, биле су преиспитиване у XIX вијеку, а данас, у складу са развојем науке и савремене технологије, усклађују се и са развојем права животне средине. Клима и њене промјене су, релативно касно, постепено и посредно, постале дио права животне средине. На тај начин су, истиче ауторка, повезани проблеми загађивања ваздуха, као једног од објеката природе, и промјена климе. Појава загађивања ваздуха, која „не признаје“ границе држава, постала је проблем глобалних размјера, па отуда и чињеница да се право животне средине, не само када је у питању клима, развија у оквирима унутрашњег, регионалног и, нарочито, међународног права.

Књига „*A History of the Science and Politics of Climate Change*“ аутора Berta Volina, представља јединствен преглед историје Међувладиног панела за климатске промјене (IPCC). Она описује и процјењује комплексно међудјеловање фактора у науци и политици климатских промјена, те стратегији која је услиједила, и

констатује спорост улажења у коштац са неизвјесностима које се могу спријечити акцијама које би биле раније предузете. Поред тога, књига наглашава сукоб који настаје између успостављања одрживог глобалног енергетског система и превенције озбиљних промјена у глобалној клими. Аутор наводи да одговор на климатске промјене захтијева ефикасну интеракцију научне заједнице, друштва у цјелини и, нарочито, политичара.

О карактеру климатских промјена говоре Етински и Ђајић у књизи „*Међународно јавно право*“ када кажу да се глобалним загађивањима узрокују штетне међународне посљедице, али да се процес загађивања обликује тако што се не може установити узрочно-посљедична веза између извора загађивања на територији прве државе и штетних посљедица на територији друге државе. Посљедица оваквог загађивања је ефекат стаклене баште. Један од важних узрока ефекта стаклене баште је прекомјерно сагоријевање фосилних горива, а које се дешава у свим земљама свијета, али не у једнакој мјери. Ефекат стаклене баште може да погоди цијело човјечанство, истичу аутори, све државе, али опет, не у истој мјери. Разликовање прекограничног и глобалног загађивања је међународноправно релевантно због различитих могућности међународног третмана та два различита међународна процеса. Прекогранично загађивање може да буде предмет како билатералне тако и мултилатералне међународне сарадње, док се глобалном загађивању може сврсисходно супротставити једино мултилатералном сарадњом. Дакле, глобално загађивање се не може свести на сукоб два суверенитета. За ову врсту загађивања је карактеристичан сукоб свих против свих, па се рјешење тражи у начелу правичног учешћа у коришћењу подијељених ресурса.

Михајлов и Алексић у свом чланку „*Спровођење мултилатералних споразума у областима климатских промена и животне средине и европске интеграције: компаративни приказ*“, као и претходни цитирани аутори, истичу повезаност свих природних ресурса (ваздух, вода, земљиште и биота), као и интердисциплинарност науке о животној средини, у оквиру које се изучавају и климатске промјене. Аутори наводе да је широка свијест о потреби глобалног дјеловања са циљем заштите животне средине новијег датума, односно да заинтересованост јавности за глобалне проблеме у области животне средине и координисане мултилатералне акције неопходне за њихово рјешавање, није била примјетна чак ни прије само неколико деценија. Ширењем информација везаних за растуће изазове у области животне средине, током година је постепено расла и (међународна) свијест.

Адаптације на климатске промјене се последњих неколико година налазе у жижи интересовања научника и политичара зато што су управо извештаји Међувладиног панела за климатске промјене показали да климатске промене и њихове ефекте није могуће зауставити у кратком року, те да је потребно развијати посебне системе адаптација, односно прилагођавања на настајуће климатске услове, истичу аутори Секулић и др. у „*Процени рањивости на климатске промене у Србији*“. Формалну основу за постављање адаптација међу приоритете, представља Акциони план UNFCCC-а који је усвојен на конференцији чланица конвенције на Балију 2007. године. Унапређење активности везаних за адаптације је даље разрађено на конференцији чланица конвенције одржаној у Канкуну 2010. године када је усвојен тзв. Канкунски оквир за адаптације.

Адаптација на утицаје климатских промјена, сматрају, Stephanie Amaru и Netra

Chhetri у свом раду „*Climate adaptation: Institutional response to environmental constraints, and the need for increased flexibility, participation and integration of approaches*“, је динамичан процес који је обликован унутар институционалног, културног и социоекономског контекста.

Климатске промјене мијењају не само наш физички свијет, него и наш интелектуални, социјални и морални свијет, наводи J. A. Nelson у „*Ethics and the economics: What climate change demands of us*“. „Ми схватамо да је наша ситуација дубоко несигурна и међузависна“, те аутор закључује да смо суочени са потребом глобално координиране акције какву људска врста која је еволуирала у мање групе родова и народа, никада раније није покушала.

Климатске промјене јесу, а биће још и више, фактор кршења људских права. Утицаји климатских промјена су бројни и различити. Различита људска права, и то људи у разним регионима свијета, од права на живот и права на имовину, до права на културни идентитет, могу бити повријеђена. Заштита људских права од утицаја климатских промјена се може остварити кроз стандардне националне и међународне процедуре. Међутим, заштита људских права од утицаја климатских промјена, у најдрастичнијим ситуацијама, захтијева успостављање законског (правног) односа између погођеног поједица и међународне заједнице. Овакав однос би требао бити успостављен новом конвенцијом о еколошким избјеглицама (*environmental refugees*), истиче Етински у чланку „*Human Rights Protection in view Climate Change Impacts*“.

У свом чланку „*Climate change, Intergenerational Equity and International Law: An Introductory Note*“, Edith Brown Weiss наглашава важност посматрања климатских промјена у односу на будуће генерације, па истиче да ми имамо обавезу оставити планету у стању које неће бити лошије од оног у којем смо је ми примили, те омогућити будућим генерацијама правичан приступ свим њеним ресурсима. Аутор сматра да је ради тога потребно усвојити глобалну стратегију о климатским промјенама која ће спријечити рапидне климатске промјене, спријечити или ублажити штете настале усљед климатских промјена, и помоћи државама да се адаптирају на климатске промјене. Таква стратегија би по мишљењу аутора требало да буде утјеловљена у Декларацији о планетарним правима и обавезама према будућим генерацијама, и имплементирана у одговарајућим уговорима и националним и локалним прописима, а истиче да би споразуми требали бити скицирани на начин да се у њих могу уграђивати све нова и нова научна разумијевања, на примјер кроз стварање научног савјетодавног одбора.

Jana von Stein у чланку „*The International Law and Politics of Climate Change*“ анализира питање за које сматра да је од велике важности за ствараоце међународних уговора у области заштите животне средине, а то је, како креирати механизме који ће бити обавезујући за стране које га прихватају, али уједно и довољно флексибилни, како би на такво обавезивање стране пристале. Ова дилема је приказана на примјеру ратификације Оквирне конвенције УН о климатским промјенама и Протокола из Кјота. Такође, ауторка даје увид у то како међународне друштвене мреже и домаће невладине организације утичу на ратификацију.

Hargo van Asselt и др. у чланку „*Global Climate Change and Fragmentation of International Law*“ у свјетлу фрагментације у међународном праву, расправљају о изазовима за међународне правнике по питању односа између климатског режима и

режима биодиверзитета, и односа између климатског режима и мултилатералног трговинског система. У чланку се закључује да узак фокус на конфликте доводи до погрешног представљања вишеслојне природе климатских промјена и онемогућава адекватно законодавноправно разумијевање односа између климатског режима и осталих режима. Да би се боље разумјела интеракција климатског режима са режимом биодиверзитета потребна је шира дебата која узима у обзир институционалне аспекте ових односа, а који могу довести до побошљане политичке сарадње и координације, сматрају аутори.

Колико је важна улога правних институција и инструмената у адаптацији на климатске промјене, упоредо са технолошким и управљачким стратегијама, показује аутор Jan McDonald у чланку „*The Role of law in adapting to climate change*“. Истиче да право може олакшати адаптацију, користећи прописе да редукује изложеност или осјетљивост опасностима климатских промјена, установљавањем законске архитектуре тржишних механизма, и финансирањем аранжмана за трошкове адаптације и одговорности за климатске утицаје. Аутор констатује да постоји неколико карактеристика климатских промјена и повезаних утицаја који креирање права у области адаптације чине јединственим и изазовним, а то су: висок ниво каскадне неизвијесности, ирреверзибилност (неповратност), специфични утицаји, задршка између емисија и утицаја, и интеракција између утицаја климатских промјена и других социјалних и економских фактора стреса. McDonald наводи да баратање са материјалним климатским утицајима може бити одговарајуће и неопходно у неким случајевима, али сматра да је већи изазов за креаторе права направити законске процесе и инструменте који ће бити адаптабилнији и осјетљивији како би се сами мијењали.

Cliquet у чланку „*International and European Law on Protection Areas and Climate Change: Need for Adaptation or Implementation?*“ анализира однос управљања заштићеним подручјима и климатских промјена, јер сматра да оно треба бити прилагођено ефектима климатских промјена. Поставља питање да ли је закон о заштићеним подручјима способан да се бави потребним промјенама? Уопштено, ни међународни ни европски прописи о заштити природе не садрже било какве специфичне одредбе о климатским промјенама и заштићеним подручјима, осим што се њиховом везом баве акти без обавезујуће снаге. Аутор истиче да је потребно повећати флексибилност како би се прописи прилагодили повећаној динамици климатских промјена. Наводи да се снажнији законски оквир, у односу на међународно право гдје су углавном необавезујући акти, може наћи на нивоу Европске Уније. Наиме, директиве о птицама и стаништима садрже довољно алата који се баве ефектима климатских промјена, али да исте нису до сада довољно примијењене, те да у будућности много више пажње треба посветити средишњим циљевима - достизању повољног статуса очувања и мјерама повезивања.

Paula Posas у монографији „*Exploring climate change criteria for strategic environmental assessments (SEA)*“ истражује критерије и добре праксе у рјешавању разних аспеката климатских промјена, наводећи да су климатске промјене постале проблем високог приоритета и то на нивоу влада, пословања, и уопште, друштвене заједнице. Рад се базира на тврдњи да је стратегијска процјена животне средине (*Strategic Environmental Assessments* - SEA) добро позиционирана да систематски помаже јачању у планирању и развијању мјера адаптације и ублажавања климатских промјена.



Kati Kulovesi и др. у чланку „*Introduction: Climate Change and the Law*“ поводом двадесетогодишњице УН Оквирне конвенције о климатским промјенама, наводе да је међународни климатски режим значајно израстао и развио се у високо специјализовану област међународног права и правне експертизе. Нагласак климатског права је традиционално био на ублажавању, али да су адаптација, финансирање, технологија и изградња капацитета тек одскора потврдили своје мјесто кључних елемената права и политике климатских промјена.

Питањем заједничких обавеза страна уговорница УН Оквирне конвенције о климатским промјенама из члана 4 став (1) се бави Machado-Filho Haroldo у „*Climate Change Policy and Legislation in Brazil*“, конкретизовано кроз приказ скорашњих политика и прописа о климатским промјенама усвојеним у Бразилу (редукција емисија коју је Бразил прогласио 2009. године). Аутор је на тај начин настојао да покаже како се држава помакла ка напријед од „*due diligence*“ мјера (мјере дужне пажње) ка стварном доприносу у борби са климатским промјенама, с циљем да се поштују обавезе формулисане међународним правом.

Rayfuse и Scott у „*International Law in the Era of Climate Change*“ се нису бавили међународним законским режимом климатских промјена, него баш насупрот томе, циљ им је био показати утицај који климатске промјене имају на међународно право. Први дио књиге разматра утицај климатских промјена на неколико специфичних режима међународног права: право људских права, право избјеглица, трговинско право, право животне средине, право мора, хуманитарно право и право употребе силе. У другом дијелу књиге се расправља о утицају који климатске промјене могу имати на међународне правне принципе и процесе, нарочито на државност, партиципацију, усклађеност и спровођење, одговорност државе, и поступке рјешавања спорова. У свом коментару на ову књигу, Venot Mayer поставља питања да ли је кроз међународну сарадњу могуће избјећи климатске промјене и колико ће бити међународне солидарности у адаптацији на климатске промјене? Сматра да на ова питања нису дати одговори, али истиче да је очигледан њихов утицај на учинак који климатске промјене имају на међународно право. Друго, он сматра да ће климатске промјене саме по себи имати незвјестан утицај на људска друштва. У самом средишту појма адаптације лежи идеја да рањивост и угроженост не зависе само од физичке изложености догађајима везаним за климатске промјене, него и од људске отпорности. Закључује да бројни фактори, а не само климатске промјене, имају утицаја на међународно право и да ће га у наредним декадама трансформисати, што значи да је међународно право друштвена институција, која се развија у специфичном историјском контексту, а који ће наставити да се развија у будућности.

Lilan Yamamoto и Miguel Esteban у „*Atoll Island States and International Law*“, наводе да климатске промјене имају непропорционално велики ефекат на приобалне нисколежеће регионе, због пораста нивоа мора и повећаног нивоа активности тропских циклона који могу уништити приобалне области усљед комбинованих ефеката олујних удара и високих таласа. Аутори у овом чланку одговарају на више питања, а која се углавном односе на то да мале острвске државе на наведени начин могу изгубити своју територију, па су питања на која настоје одговорити: колику улогу у томе играју климатске промјене, те какве ће то имати физичке и друштвене утицаје на острвске државе?

Климатске промјене укључују насилне масовне миграције, повећавају инциденцу болести и оптерећење на здравствене системе, пријетња су сигурности воде и хране, доводе до нестајања и деградације склоништа, земљишта, средстава за живот и културу, те представљају опасност да дође до сукоба, наводи у уводу књиге „*Human Rights and Climate Change*”, њезин уредник, Stephen Humphreys. Књига истражује низ недовољно истражених теоријских и практичних проблема које ће међународно право, те други научници и стручњаци, све теже моћи игнорисати, као што су: одговорност за вантериторијалне штете, изградња поузданих механизма за спроведбу, расподјела терета, накнада, права и дужности између учинилаца и жртава, и јавних и приватних.

Питањем миграција усљед климатских промјена се бави и Rafael Leal-Arcas у „*Climate migrants: Legal options*“, и то као једним од начина адаптације на посљедице климатских промјена, па наводи да је процјена да би до средине 21. вијека могло бити од 200-250 милиона до могуће једне милијарде људи који ће се селити како би избјегли посљедице климатских промјена као што су подизање нивоа мора, суше и дезертификација, као и много чешће и интензивније временске неприлике. Подручја гдје се очекује да ће бити највише миграната су Африка, и густо насељена подручја делта ријека у Азији, те народи на малим острвима. С тим у вези, аутор критички анализира питање климатских миграција, даје анализу постојећег права у тој области и предлаже исправке постојећих закона.

Dinah Shelton у чланку „*Equitable Utilization of the Atmosphere: A Rights-Based Approach to Climate Change*“ наводи да влада државе има обавезу да потврди и брани права својих становника, прије него да остане пасивна и да у коначници брани себе због наводних дјела чињења или пропуштања којима се крше права. Премиса оваквог приступа је да владе постоје у сврху заштите суверених права државе и људских права њихових становника, прошлих и будућих. Рад истажује права перманентног суверенитета над природним правима, а у другом дијелу разматра међудржавне случајеве прекограничног загађивања, укључујући *Trail Smelter* арбитражну одлуку између САД и Канаде из 1905. године. Затим, расправља о суверенитету као основи за међудржавни спор поводом климатских промјена и балансирање суверених права у релацији са правичношћу, људским правима и климатским промјенама. Коначно, бави се улогом људских права у правичној расподјели природних ресурса.

Simon Caney се такође бави климатским промјенама с аспекта људских права у свом дјелу „*Climate Change, Human Rights and Moral Thresholds*“ и наводи да је насупрот традиционалним приступима теми климатских промјена (*cost-benefit analyses* и *security-based analyses*), ову тему подесно анализирати у смислу њиховог утицаја на људска права.

Важност социјане димензије и димензије људских права у свим питањима која се односе на климатске промјене истиче и Sara Aminzadeh у „*A Moral Imperative: The Human Rights Implications of Climate Change*“ истичући да климатске промјене угрожавају сигурност хране, јавног здравства, имовине, егзистенцију и животе чланова погођених заједница.

Barnett и Adger у „*Climate change, human security and violent conflict*“ анализира

утицај климатских промјена и посљедица које оне имају на сигурност људи, наводећи да климатске промјене све више угрожавају људску сигурност, те да ће тако бити и убудуће, и то тиме што се редукује приступ квалитетним природним ресурсима који су важни за одрживу егзистенцију. Климатске промјене такође угрожавају капацитет држава да обезбиједи могућности и службе које помажу људима да одрже своју егзистенцију. Аутори сматрају да у одређеним околностима ови директни и индиректни утицаји климатских промјена на људску сигурност могу повећати ризик од настанка насилног конфликта.

Cullet Philippe у чланку „*The Kyoto Protocol and vulnerability: human rights and equity dimensions*“ наглашава да економски и трговински аспекти климатских промјена, и сва питања везана за наведене области, играју кључну улогу од самог почетка, док људска права нису значајна димензија у дебати о климатским промјенама ни до данас. Аутор сматра да димензија људских права има потенцијал да комплетно измијени начин на који су право и политика конципирани у овој области, јер су посљедице климатских промјена по људска права толико тешке, да уколико би их се третирао на озбиљан начин, оне би превагнеле над економским, и с њима повезаним разматрањима.

Књига, „*Climate Change Damage and International Law – Prevention Duties and State Responsibility*“ аутора Verheyen Rode је прва свеобухватна процјена законских обавеза држава по питању штета насталих од климатских промјена које су људи изазвали. Аутор заговара међународно преговарање у питањима накнаде штета од климатских промјена.

Темељан и свеобухватан приказ и анализа феномена еколошких избјеглица (*environmental refugees*) је дат у књизи „*Climate Change, Forced Migration and International Law*“ аутора Jane McAdama, гдје се у самом уводу књиге истиче да су прекогранична расељавања која су произашла из природних катастрофа и утицаја климатских промјена, идентификована као нормативна празнина у међународном правном режиму.

Alan Boyle у „*Human Rights and the Environment: A Reassessment*“ наводи да се права животне средине не уклапају складно ни у једну категорију или „генерацију“ људских права, те да их се може посматрати из три перспективе. Прва је да постојећа грађанска и политичка права могу бити употребљена тако да појединцима, групама и невладиним организацијама омогуће приступ информацијама о животној средини, правним љековима и политичким процесима. Овај приступ је у основи антропоцентричан јер су му у фокусу штетни утицаји на појединце, прије него на саму животну средину. Друга могућност је да се здрава и очувана животна средина третира као економско или социјално право, а главни аргумент који фаворизује овакав приступ је да би се на тај начин привилеговао квалитет животне средине као вриједност, што би му дало упоредив статус са осталим економским и грађанским правима. Трећа опција третира квалитет животне средине као колективно или солидарно право, дајући заједницама („људима“) прије него појединцима право да одреде како ће њихова животна средина и природни ресурси бити заштићени и како ће њима управљати. Аутор наводи да је овај приступ највише оспораван, јер не признају сви правници (који се баве људским правима) трећу генерацију људских права, образлажући да она девалвирају коцепт људских права и одвраћају пажњу од потребе да се у потпуности имплементирају постојећа грађанска, политичка,

економска и социјална права.

У чланку „*Public Interest Environmental Litigation and the European Court of Human Rights: No Love at First Sight*“ аутор Riccardo Pavoni се фокусира на одлуке Европског суда за заштиту људских права и основних слобода у Стразбуру везаним за животну средину, као спорове које у себи садрже јавни интерес, односно колективну димензију, а у вези са чланом 8 (право на приватни живот) и чланом 6 (право на фер/поштено суђење), наводећи да су ове одредбе произвеле главнину јуриспруденције о животној средини Европског суда. У раду је стављено тежиште на различитим случајевима из области животне средине у којима је пресуђивао Европски суд, а који су означени том колективном димензијом. Ти случајеви показују, констатује аутор, да је индивидуализована правда у споровима о животној средини, на неки начин, фиктивна, односно сугерисана од стране специфичних захтјева судске парнице Европског суда, али да није у складу са природом већине проблема животне средине.

Из изложеног прегледа истраживања проведених у питањима нормативног приступа климатским промјенама, њиховим узроцима и посљедицама, неспорно произилази да се ради о веома комплексној тематици, те да бројни аутори ову тему посматрају из различитих углова, захваљујући управо њеној комплексности. Већина њих се слаже да су климатске промјене један од најактуелнијих проблема савременог свијета, те да се правном регулисању предметних питања приступило релативно скоро, и то онда када је поузданим научним методама доказано да на настајање климатских промјена једним дијелом утиче човјек својим дјеловањем, нарочито од средине 20. вијека када је наступила снажна индустријализација, а поред тога и неким другим људским активностима, као што су: неконтролисано крчење шума, велики шумски пожари и употреба фосилних горива. Из проведених истраживања цитираних аутора произилази да многи од њих нису задовољни динамиком одвијања легислативног процеса у питањима утицаја климатских промјена, а неки од њих сматрају неправилним то што се климатским промјенама углавном прилази с економског становишта, док би по њиховом мишљењу много већу пажњу требало посветити социјалној димензији, те људским правима и њиховој заштити у контексту штетних посљедица климатских промјена, јер сматрају да посљедице климатских промјена умногоме утичу на остваривање људских права. Стога је потребно истраживати и тражити одговор на питање да ли су и у којој су мјери, те на који начин, ријешена питања одговорности за насталу штету као посљедицу климатских промјена.“

В) Радна хипотеза са циљем истраживања

Кандидаткиња је навела следећу радну хипотезу са циљем истраживања:

„ Полазећи од чињенице да су климатске промјене једним дијелом узроковане дјеловањем човјека, полазна хипотеза овог рада је да је неопходно да се што организованијим и ефикаснијим нормативним и институционализованим дјеловањем предузму све потребне мјере како би се посљедице климатских промјена, које су већ наступиле, или ће неминовно наступити због већ нарушене равнотеже у природи, ублаже и да се омогући одговарајуће прилагођавање таквим промјенама.

Такође, теза коју ће рад настојати доказати је да наведено планирано дјеловање представља превенцију даљој промјени климе, и то у смислу правног регулисања редукације испуштања гасова који доприносе ефекту стаклене баште, посљедица чега је повећавање природних капацитета за неутрализацију ових гасова.

У раду се полази од премисе да је човјек дио природе, те да стога човјек своје дјеловање треба уклопити и прилагодити законима природе и њеном очувању, и сходно томе, у свим областима свога дјеловања водити се принципом одрживог развоја. Из тога је произашла хипотеза да је неопходно прописати норме у свим областима које се директно или индиректно односе на заштиту животне средине, досљедно их проводити, те ажурним праћењем стања на терену, како по питању физичких параметара стања, тако и свих фактора који утичу на то стање, утврдити колико су нормативно прописане мјере ефикасне, у чему ће се огледати допринос овог рада науци, како у теоријском, тако и у практичном смислу.

Како би смо доказали полазне тезе, истраживање ће у свом фокусу имати нормативни приступ предметној проблематици на глобалном нивоу, јер како је напријед и истакнуто, климатске промјене су по својој природи и карактеру глобално загађење, па се третирају на мултилатералном нивоу. Међутим, како би се што објективније утврдило какво је стварно стање, односно у којој мјери се проводе прописане мјере, то ће овим истраживањем бити обухваћен и регионални и локални ниво. Стога ће даљи допринос овог рада бити у томе што ће у њему бити спроведена темељна и свеобухватна анализа садржаја донијетих прописа, те њихове примјене у нашој држави (односно нормативног и стварног стања), као и у нама сусједним земљама. Такође ће бити анализирано нормативно и стварно стање и у неким државама које су далеко од нашег региона, али које су од великог значаја за питања климатских промјена, у смислу да су те државе велики загађивачи, или су, пак, земље које нарочито трпе штетне посљедице климатских промјена. Кроз такву компаративну анализу ће бити могуће јасније сагледати нормативно, али и стварно стање у предметној области широм свијета. Дакле, на овај начин ће бити одговорено на питање да ли је потребно повећати флексибилност како би се прописи прилагодили повећаној динамици климатских промјена.“

#### Г) Материјал и метод рада

Кандидаткиња је навела следеће информације о материјалу и методу истраживања:

„Приликом истраживања и писања ове докторске дисертације биће кориштени бројни писани извори: књиге, монографије, научни радови објављени у часописима, научне расправе, извјештаји међународних организација и њихових радних тијела, те међународни правни акти, правни акти Европске Уније и национални прописи.

У наставку слиједи прелиминарни списак литературе:

- 1) Amaru, Stephanie, Chhetri, Netra B., *Climate adaptation: Institutional response to environmental constraints, and the need for increased flexibility, participation, and integration of approaches*, Applied Geography 39 (2013) 128-139
- 2) Aminzadeh, Sara, *A Moral Imperative: The Human Rights Implications of Climate Change*, 30 Hastings Int'l & Comp. L. Rev. 231 (2006-2007)
- 3) Аврамов, Смиља, Крећа, Миленко, *Међународно јавно право*, Научна књига, Београд (1990)
- 4) Бакшић-Муфтић, Јасна, *Систем људских права*, Магистрат, Сарајево (2002)
- 5) Bang, Guri, *Energy security and climate change concerns: Triggers for energy policy change in the United States?*, Energy Policy 38 (2010) 1645-1653
- 6) Bell, Justine, et al., *Maps, laws and planning policy: Working with biophysical and spatial uncertainty in the case of sea level rise*, Environmental science & policy 44

(2014) 247-257

- 7) Blagojević, Marija, *Ugrožavanje životne i radne sredine posljedicama klimatskih promjena*, Zbornik radova *Klimatske promene - pravni i ekonomski izazovi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd (2011)
- 8) Bolin, Bert, *A history of the science of climate change – The role of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge University Press (2007)
- 9) Boylan, S., et al., *Role of law at the non-communicable diseases climate change interface: considerations for planetary and population health policy*, *Public health* 127 (2013) 579-581
- 10) Boyle, Alan, *Human Rights and the Environment: A Reassessment*, *Fordham Environmental Law review* 471-511, (2010). Доступно на: <http://www.unep.org/environmentalgovernance/Portals/8/documents/Events/HumanRightsEnvironmentRev.pdf>, посјећено 18. 12. 2014.
- 11) Brown Weiss, Edith, *Climate change, Intergenerational Equity and International Law: An Introductory Note*, Kluwer Academic Publisher, pp. 327-335 (1989)
- 12) Buizer, Marleen, et al., *Climate change and deforestation: The evolution of an intersecting policy domain*, *Environmental science & policy* 35 (2014) 1-11
- 13) Brunner, Steffen, Enting, Katrin, *Climate finance: A transaction cost perspective on the structure of state-to-state transfers*, *Global Environmental Change* 27 (2014) 138-143
- 14) Burton, Elizabeth A. , et al., *Accelerating Carbon Capture and Sequestration Projects: Analysis and Comparison of Policy Approaches*, *Energy Procedia* 4 (2011) 5778-5785
- 15) Carter, J. G., et al. *Climate change and the city: Building capacity for urban adaptation*, *Progress in Planning* (2014), <http://dx.doi.org/10.1016/j.progress.2013.08.001>
- 16) Castan Broto, Vanesa, Bulkeley, Harriet, *A survey of urban climate change experiments in 100 cities*, *Global Environmental Change* 23 (2013) 92–102
- 17) Clarvis Hill, Margot, et al., *Governing and managing water resources under changing hydro-climatic contexts: The case of the upper Rhone basin*, *Environmental science & policy* 43 (2014) 56-67
- 18) Cliquet, A., *International and European Law on Protection Areas and Climate Change: Need for Adaptation or Implementation?*, *Environmental Management*, DOI 10.1007/s00267-013-0228-0, Springer Science+Business Media New York (2014)
- 19) Čok, Vida, *Pravo životne sredine i klima*, Zbornik radova *Klimatske promene - pravni i ekonomski izazovi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd (2011)
- 20) Devlin, C., & Hendrix, C. S., *Trends and triggers redux: Climate change, rainfall, and interstate conflict*, *Trends and triggers redux: Climate change, rainfall, and interstate conflict*, *Political Geography* (2014), 1-13, <http://dx.doi.org/10.1016/j.polgeo.2014.07.001>
- 21) Dewals, Benjamin, Fournier, Maite, *Transboundary Water Management in a*

- Changing Climate*, CRC Press Taylors&Francis Group, London (2013)
- 22) Duguma, Lalisa A., et al., *A systematic analysis of enabling conditions for synergy between climate change mitigation and adaptation measures in developing countries*, *Environmental science & policy* 42 (2014) 138-148
  - 23) Elias Mavromatidis, Lazaros, et al., *The unbearable lightness of expertness or space creation in the "climate change" era: A theoretical extension of the "constructal law" for building and urban design*, *City, Culture and Society* (2014), doi: 10.1016/j.ccs.2014.09.003
  - 24) Etinski, Rodoljub, *Human Rights Protection in view Climate Change Impacts*, *Nouva Revista de Drepturile Omului*, No. 1 (2012), pp. 20-27
  - 25) Етински, Родољуб, Ђајић, Сања, *Међународно јавно право*, Правни факултет у Новом Саду (2012)
  - 26) Етински, Родољуб, et al., *Основе права животне средине*, Универзитету Новом Саду - Правни факултет, Центар за издавачку дјелатност, Нови Сад (2009)
  - 27) Etinski, Rodoljub, *Promena klime i promene u међународном поретку*, *Zbornik radova Klimatske promene - pravni i ekonomski izazovi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd (2011)
  - 28) European Centre for Nature Conservation – ECNC i Regional Center for Environment – REC, *Климатске промене и биодиверзитет у Југоисточној Европи* (2008)
  - 29) Fechete, Iuliana Ruxandra, *Study of the case-law of the european court for human rights applicable to the environment law*, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 62 (2012) 1072 – 1077
  - 30) Florides, Georgios A., Christodoulides, Paul, *Global warming and carbon dioxide through sciences*, *Environment International* 35 (2009) 390-40
  - 31) Fredriksson, Per G., Neumayer, Eric, *Democracy and climate change policies: Is history important?*, *Ecological Economics* 95 (2013) 11–19
  - 32) Füssel, Hans-Martin, *How inequitable is the global distribution of responsibility, capability, and vulnerability to climate change: A comprehensive indicator-based assessment*, *Global Environmental Change* 20 (2010) 597-611
  - 33) Ghaleigh, Navraj Singh, *Two Stories about EU Climate Change Law and Policy*, DOI: 10.1515/til-2013-005
  - 34) Grasl, Hartmut, *Klimatske promene (Klimawandel)*, Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau (2007), autorsko pravo na prevod Laguna, Beograd (2011)
  - 35) Grasso, Marco, *An ethical approach to climate adaptation finance*, *Global Environmental Change* 20 (2010) 74-81
  - 36) Група аутора, *Климатске промене*, Студије и анализе, Београд (2010)
  - 37) Hart, David, *Public interest environmental litigation in Strasbourg*, UK Human Rights Blog, dostupno na: <http://ukhumanrightsblog.com/2013/07/07/public-interest-environmental-litigation-in-strasbourg/>
  - 38) He, Jiankun, et al., *CO2 emission from China's energy sector and strategy for its control*, *Energy* 35 (2010) 4494-4498

- 39) Hill Clarvis, Margot , et al., *Water, resilience and the law: From general concepts and governance design principles to actionable mechanisms*, Environmental science & policy 43 (2014) 98-110
- 40) Huntjens, Patrick, et al., *Institutional design propositions for the governance of adaptation to climate change in the water sector*, Global Environmental Change 22 (2012) 67-81
- 41) Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC, *Climate Change 2013 – The Physical Science Basis*, Izvor: <http://klima.hr/razno/priopcenja/ar5wg1.pdf>, preuzeto: 11. 11. 2014.
- 42) Ituarte-Lima, Claudia, et al., *Assessing equity in national legal frameworks for REDD+: The case of Indonesia*, Environmental science & policy 44 (2014) 291-300
- 43) Kirchhoff, Christine J. , et al., *What influences climate information use in water management? The role of boundary organizations and governance regimes in Brazil and the U.S.*, Environmental science & policy 26 (2013) 6-18
- 44) Kiss, Alexander, Shelton, Dinah, *International Environmental Law*, Transnational Publishers, Inc. Ardsley, New York (2003)
- 45) Kulovesi, Kati, et al., edited by Hollo, E. J., et al., *Introduction: Climate Change and the Law*, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice 21, DOI 10.1007/978-94-007-5440-9\_1, Springer Science+Business Media Dordrecht (2013)
- 46) Lawrence, Judy, et al., *Exploring climate change uncertainties to support adaptive management of changing flood-risk*, Environmental science & policy 33 (2013) 133-142
- 47) Leal-Arcas, Rafael, *International Conference on Emerging Economies - Prospects and Challenges (ICEE-2012), Climate migrants: Legal options*, Procedia - Social and Behavioral Sciences 37 (2012) 8-96
- 48) Lee, Eungkyoon, et al., *The potential role of boundary organizations in the climate regime*, Environmental science & policy 36 (2014) 24 – 36
- 49) Lejano, Raul P., et al., *Climate and narrative: Environmental knowledge in everyday life*, Environmental science & policy 31 (2013) 6-70
- 50) Lilić, Stevan, Milenković, Marko, *Redukcija emisije gasova staklene bašte i kompetitivnost evropske komisije do 2050 – pravni izazovi*, Zbornik radova Klimatske promene - pravni i ekonomski izazovi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, (2011)
- 51) Machado-Filho, Haroldo, edited by E. J. Hollo et al., *Climate Change Policy and Legislation in Brazil*, Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice 21, DOI 10.1007/978-94-007-5440-9\_29, Springer Science+Business Media Dordrecht (2013)
- 52) *Manual on Human Rights and the Environment*, Council of Europe Publishing, dostupno na: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Other\\_Committees/GT-DEV-ENV\\_docs/Manual\\_Env\\_2012\\_nocover\\_Eng.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Other_Committees/GT-DEV-ENV_docs/Manual_Env_2012_nocover_Eng.pdf)



- 53) Матијашевић-Обрадовић, et al., *Угрожавање безбедности савременог друштва у светлу угрожавања еколошке безбедности*, Монографска студија (2013), УДК 351.78:316.42
- 54) McDonald, Jan, *The role of law in adapting to climate Change*, Focus Articles, Volume 2 (2011), John Wiley & sons, Ltd.
- 55) Mihajlov, Anđelka, Aleksić, Danko, *Sprovođenje multilateralnih sporazuma u oblastima klimatskih promena i životne sredine i evropske integracije: komparativni prikaz*, Zbornik radova „Klimatske promene - pravni i ekonomski izazovi“ Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd (2011)
- 56) Milligan, Ben, *Planning for offshore CO2 storage: Law and policy in the United Kingdom*, Marine Policy 48 (2014) 162-171
- 57) Nadić, Darko, *Klimatske promene i politika Sjedinjenih Američkih Država*, Zbornik radova *Klimatske promene - pravni i ekonomski izazovi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd (2011)
- 58) Nelson, J.A., *Ethics and the economist: What climate change demands of us*, Ecological Economics 85 (2013) 145–154
- 59) Nilsson, Måns, Persson, Åsa, *Can Earth system interactions be governed? Governance functions for linking climate change mitigation with land use, freshwater and biodiversity protection*, Ecological Economics 75 (2012) 61-71
- 60) Olmstead, S. M., *Climate change adaptation and water resource management: A review of the literature*, Energy Econ. (2013), <http://dx.doi.org/10.1016/j.eneco.2013.09.005>
- 61) Ostrom, Elinor, *Polycentric systems for coping with collective action and global environmental change*, Global Environmental Change 20 (2010) 550-557
- 62) Owada, Hisashi, *International Environmental Law and the International Court of Justice*, *Iustum Aequum Salutare*, 11. 2006/3-4, pp. 5-32
- 63) Pahl-Wostl, Claudia, Knieper, Christian, *The capacity of water governance to deal with the climate change adaptation challenge: Using fuzzy set Qualitative Comparative Analysis to distinguish between polycentric, fragmented and centralized regimes*, Global Environmental Change 29 (2014) 139-154
- 64) Pavoni, Riccardo, *Public Interest Environmental Litigation and the European Court of Human Rights: No Love at First Sight*, у F. Lenzerini и A. F. Vrdoljak, (eds.), *International Law for Common Goods: Normative Perspectives on Human Rights, Culture and Nature*, Hart Publishing (2014)
- 65) Pollak, et al., *Carbon capture and storage policy in the United States: A new coalition endeavors to change existing policy*, Global Environmental Change 21 (2011) 313–323
- 66) Поповић, Витомир, Турчиновић, Филип, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Бањалуци, Бањалука (2009)
- 67) Posas, Paula J., *Exploring climate change criteria for strategic environmental assessments*, [www.elsevier.com/locate/pplann](http://www.elsevier.com/locate/pplann), Progress in Planning 75 (2011) 109-154
- 68) Rayfuse, Rosemary and Scott, Shirely V., *International Law in the Era of Climate*

- Change*, Cheltenham, UK/Northampton, MA, US: Edward Elgar (2012)
- 69) Schoene, Dieter H. F., Bernier, Pierre Y., *Adapting forestry and forests to climate change: A challenge to change the paradigm*, Forest Policy and Economics 24(2012)12–19
- 70) Sekulić, Goran, et al., *Procena ranjivosti na klimatske promene – Srbija*, Svetski fond za prirodu –WWF i Centar za unapređenje životne sredine, Beograd, 2012. Izvor: [http://awsassets.panda.org/downloads/cva\\_srbija\\_srpski.pdf](http://awsassets.panda.org/downloads/cva_srbija_srpski.pdf), preuzeto: 11. 11. 2014.)
- 71) Selin, Henrik, VanDeveer, Stacy D., *Changing Climates in North American Politics*, Instruction, Policymaking, and Multilevel Governance, The Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, Massachusetts (2009)
- 72) Sovacool, Benjamin K., *An international comparison off our polycentric approaches to climate and energy governance*, Energy Policy 39 (2011) 3832-3844
- 73) Stec, Stephen, *Access to Justice in Environmental Matters*, доступно на: <http://archive.rec.org/REC/Publications/PPDoors/EUROPE/Justice.html>, posjećeno 18. 12. 2014.
- 74) Todić, Dragoljub, *Propisi Evropske Unije u oblasti klimatskih promena i neka otvorena pitanja*, Zbornik radova „Klimatske promene - pravni i ekonomski izazovi“ Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd (2011)
- 75) Tompkins, Emma L., Amundsen, Helene, *Perceptions of the effectiveness of the United Nations Framework Convention on Climate Change in advancing national action on climate change*, Environmental science & policy 11 (2008) 1-13
- 76) Van Asselt, Harro, et al., *Global Climate Change and the Fragmentation of International Law*, Law and Policy, Vol. 30, No. 4 (2008)
- 77) Von Stein, Jana, *The International Law and Politics of Climate Change – Ratification of the UN Framework Convention and the Kyoto Protocol*, Journal of Conflict Resolution, Volume 52 Number 2, 2008. pp. 243-268, Sage Publications (2008)
- 78) Wamsler, Christine, Brink, Ebba, *Interfacing citizens' and institutions' practice and responsibilities for climate change adaptation*, Urban Climate 7 (2014) 64-91
- 79) Wang, Qiang, Chen, Xi, *Rethinking and reshaping the climate policy: Literature review and proposed guidelines*, Renewable and Sustainable Energy Reviews 21 (2013) 469-477
- 80) Yamamoto, Lilan and Esteban, Miguel, *Atoll Island States and International Law – Climate Change Displacement and Sovereignty*, Springer (2014)

Међународни правни акти:

- *United Nations Framework Convention on Climate Change* (1992), [http://unfccc.int/files/essential\\_background\\_publications\\_htmlpdf/application/pdf/coveng.pdf](http://unfccc.int/files/essential_background_publications_htmlpdf/application/pdf/coveng.pdf)
- *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change* (1997), <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>
- *Convention on Access to Environmental Information, Public in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters* (1998),

<http://www.unece.org/env/pp/treatytext.html>

- *Protocol on Pollutant Release and Transfer Register* (2003),  
[http://www.mvteo.gov.ba/org\\_struktura/sektor\\_prirodni\\_resursi/odjel\\_vastita\\_okoli\\_sa/KOnv](http://www.mvteo.gov.ba/org_struktura/sektor_prirodni_resursi/odjel_vastita_okoli_sa/KOnv)
- *The Protocol on Civil Liability and Compensation for Damage Caused by the Transboundary Effects of Industrial Accidents on Transboundary Waters*,  
<http://www.unece.org/env/water/text/text.htm>
- *Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context – ESPOO Convention* (1991), <http://www.globalccinstitute.com/networ/cclp/legal-resources/co2-transport-for-storage/european-and-regional/UNECE/espoo-convention>
- *Convention on the Transboundary Effects of Industrial Accidents* (1992),  
<http://www.unece.org/env/teia/welcome.html>

#### Прописи Европске Уније:

- *Council Directive 98/83/EC of 3 November 1998 on the quality of water intended for human consumption*,  
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0083:EN:NOT>
- *Directive 2000/60/EC (Water Framework Directive – WFD)*, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0060:EN:NOT>
- *Directive 2008/1/EC of the European Parliament and of the Council of 15 January 2008 concerning integrated pollution prevention and control*,  
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:024:0008:0029:en:PDF>
- *Council Decision 2002/358/EC concerning the approval, on behalf of the European Community, of the Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change and the joint fulfilment of commitments thereunder*,  
[https://consult.defra.gov.uk/eu/balance\\_of\\_competences/supporting\\_documents/Table%20of%20Legislation.pdf](https://consult.defra.gov.uk/eu/balance_of_competences/supporting_documents/Table%20of%20Legislation.pdf)
- *Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community*;
- *Council Directive 2003/96/EC restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity Decision 280/2004/EC of the European Parliament and of the Council concerning a mechanism for monitoring Community greenhouse gas emissions and for implementing the Kyoto Protocol*
- *Directive 2006/32/EC of the European Parliament and of the Council on energy end-use efficiency and energy services*
- *Commission Decision 2006/780/EC on avoiding double counting of greenhouse gas emission reductions under the Community emissions trading scheme for project activities under the Kyoto Protocol*
- *Commission Decision 2006/944/EC determining the respective emission levels allocated to the Community and each of its Member States under the Kyoto*

*Protocol pursuant to Council Decision 2002/358/EC*

- *Commission Decision 2007/589/EC establishing guidelines for the monitoring and reporting of greenhouse gas emissions pursuant to Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council*
- *Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council on the promotion of the use of energy from renewable sources*
- *Commission Regulation 920/2010 for the establishment of a system of standardised registries in the form of electronic databases for monitoring the issue, holding, transfer and cancellation of allowances*
- *Commission Regulation 1031/2010 on the timing, administration and other aspects of auctioning of greenhouse gas emission allowances pursuant to Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council establishing a scheme for greenhouse gas emission allowances trading within the Community*

Национални прописи:

- Закон о заштити животне средине у Републици Српској („Сл. гл. Републике Српске“, број 71/12)
- Закон о фонду и финансирању животне средине („Сл. гл. РС“, број 117/11)
- Закон о заштити ваздуха („Сл. гл. РС“, број 124/11)
- Правилник о активностима и начину израде најбољих расположивих техника („Сл. гл. РС“, број 108/13)
- Правилник о садржини и начину вођења регистра издатих еколошких дозвола („Сл. гл. РС“, број 108/13)
- Закон о заштити животне средине Републике Хрватске („Народне Новине“, број 80/13, 153/13)
- Закон о заштити животне средине Републике Србије („Сл. гл. РС“, број 135/2004, 36/2009)

МЕТОДОЛОГИЈА:

У процесу креирања правне регулативе у свим областима науке о животној средини, па тако и у њеном дијелу који се бави изучавањем климатских промјена, неопходан је интердисциплинарни приступ. Право мора да прати сва дешавања и промјене у одређеним областима природних наука, а како би биле прописане одговарајуће оптималне мјере које ће бити предузимане у поступку примјене прописаних правних правила, како важећих (*de lege lata*), тако и оних будућих (*de lege ferenda*). Стога ће током овог истраживања бити кориштени подаци, али и чињенице, до којих се дошло у другим научним дисциплинама (нпр. у економским прорачунима о енергетској ефикасности), из чега ће се моћи провјерити тачност постављене тезе да је добар нормативни и институционални оквир начин на који се мора третирати област климатских промјена, а што, у ствари, значи да планирана и прописима лимитирана редукција емисије стакленичких гасова доводи до смањења штетних посљедица, у смислу њиховог ублажавања или прилагођавања већ насталим посљедицама.

У раду ће бити коришћене следеће методе: теоријска анализа, историјска метода, метод анализе садржаја, анкета и метод анализе случаја.

За прикупљање података и материјала за обраду ће бити употребљена емпиријска метода - анализа садржаја докумената, као и анализа прекограничних спорних случајева.

Методом теоријске анализе ће бити проучени сви релевантни писани извори: књиге, монографије, научни радови објављени у часописима, научне расправе, у којима се обрађују проблеми који могу помоћи у истраживању теме овог рада или чињенице које у њима постоје, а које се могу користити у појединим фазама истраживања. Као помоћни метод овом методу ће се користити метод анализе садржаја, како наведених писаних извора, тако и докумената – међународних правних аката, националних закона и других прописа.

Од општих научних метода у истраживању ће се користити компаративна метода, и то у дијелу који ће се бавити анализом садржаја нормативних аката на регионалном и националном нивоу. Упоредивањем стања у појединим регионима, односно државама, стећи ће се јаснија слика о нормативном и стварном стању у тим целинама.

Историјска метода ће бити примијењена приликом истраживања процеса развоја нормативног и институционалног регулисања области међународног права која се бави климатским промјенама.

Посебне научне методе које ће се користити су: анализа са синтезом, индукција и дедукција, апстракција и конкретизација.

С обзиром на сериозност последица климатских промјена, као и приличну неупућеност већине људи са узроцима и разлозима истих, потребно је јавност упознати и редовно обавјештавати о свим чињеницама важним за стање животне средине и њено очување. У ту сврху ће бити спроведено истраживање анкетирањем становништва различитих старосних доба, пола, образовног и социјалног статуса, а међу њима и одговорних лица у предузећима која се баве привредним дјелатностима и сл. Анкета ће истражити колико су испитаници упознати с проблемом климатских промјена, њиховим узроцима и последицама. У зависности од добијених резултата, биће предложено да се на различите прихватљиве начине врши обавјештавање и едукација становништа о предметним питањима, а у склопу тога и обука о правном и нормативном регулисању тих питања, гдје се нарочита пажња треба посветити обавјештавању и обуци појединаца о њиховим правима и дужностима када се ради о животној средини и њеној заштити. “

#### **Д) Научни допринос истраживања**

Научни допринос истраживања ће бити тражење одговора на сасвим нова питања успостављања одговорности држава за глобалне процесе промене климе, како на нивоу материјалних правила којима се уређују међудржавни односи, тако и на нивоу међународног институционалног права, као и на нивоу међународне заштите људских права.

### 3. ОЦЈЕНА И ПРИЈЕДЛОГ

- a) Кратка оцјена о научним и стручним квалификацијама кандидата тј. о његовим способностима да приступи изради дисертације:

Кандидаткиња је својом магистарском тезом, као и објављеним радовима, показала да поседује способности да се бави научним истраживањима у области међународног права.

- б) Научна или практична оправданост предложених истраживања и резултати који се могу очекивати:

Нема никакве сумње да планирана истраживања имају научну и практичну оправданост. Она су важна и тиче су начина живота како појединаца, тако и нација, садашњих и будућих генерација. Реч је о новим правним питањима, која захтавају нове одговоре. Кључно питање јесте шта налаже начело правичности у контексту сложених и дугих интеракција појединаца, нација и климатског система. Очекују се одговори на ово питање кроз концепте одрживог развоја и глобалне бриге за људска права.

- в) Мишљење о предложеној методи истраживања:

Предложена метода истраживања је сврсисходна и оправдана

- г) Приједлог са образложеном оцјеном о подобности теме и кандидата (Обавезно написати оцјену да ли су тема и кандидат подобни или не)

**Комисија сматра да су кандидаткиња и тема подобни за израду докторске дисертације.**

#### ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. 
2. 
3. 